

DIDAKTIKA ČESKÉHO JAZYKA

OKRUHY PRO DOMÁCÍ PŘÍPRAVU S OSNOVOU A STUDIJNÍMI ZDROJI

4. AKTIVIZAČNÍ METODY A POZNÁVACÍ METODY V HODINÁCH ČESKÉHO JAZYKA

- Klasifikace aktivizačních metod a jejich využití v hodinách českého jazyka (včetně uvedení výhod a nevýhod těchto metod).
- Klasifikace poznávacích metod a jejich cíle.
- <https://didaktikamj.upol.cz/index.php/didaktika-cj/vyučovaci-metody> (jen úvod s obecným vymezením problematiky metod, ne klasifikaci)
- https://didaktikamj.upol.cz/index.php/studijni_materialy?id=304 (prezentace Aktivizační a poznávací metody)
- <https://didaktikamj.upol.cz/index.php/didaktika-cj/vyučovaci-metody-v-cj> (jen Aktivizační metody)
- <https://didaktikamj.upol.cz/index.php/didaktika-cj/poznavaci-metody-ve-vyuce-cj>
- <https://didaktikamj.upol.cz/index.php/vyuka-cj-na-1-stupni/didakticky-koutek-videonamety-na-vyvozeni-uciva>

Klasifikace aktivizačních metod a jejich využití v hodinách českého jazyka (včetně uvedení výhod a nevýhod těchto metod).

- **VYUČOVACÍ METODA** je „koordinovaný systém vyučovacích činností učitele a učebních aktivit žáka, který je zaměřen na dosažení učitelem stanovených a žáky akceptovaných výukových cílů“ (Maňák, 1990).
- Vyučovací metody stanovují, jak bude přistupováno k vzdělávacímu obsahu, jaké budou postupy práce učitele i žáků.
- Vyučovací metoda je cesta vedoucí k osvojení nových poznatků, postup, jak si poznatky fixovat a prohlubovat.
- Metody jsou také nástrojem diagnostiky a hodnocení výsledků výchovně-vzdělávací činnosti.
- Vyučovací metody řadíme mezi **nemateriální didaktické prostředky**.

AKTIVIZAČNÍ METODY

- Aktivizačními metodami se myslí takové „**metody, které vychází ze žákovské aktivity, samočinnosti a samostatnosti**“ (Maňák a Švec, 2008 str. 196).
- Aktivizační metody zvyšují efektivitu vzdělávání tím, že mění postoj žáka k učení. Aktivitu, zvědavost a samostatnost žáků nejen využívají, ale také podněcují.
- Učení se pro žáky stává zdrojem uspokojení, o nové poznatky se aktivně zajímají, sami je vyhledávají, získávají tak vnitřní motivaci k učení.
- **Sokratovská metoda**
 - **Žáci se učí nové poznatky pomocí problémového rozhovoru.**
 - Odpovědi na otázky neznají, k řešení využívají **osvojené poznatky, vlastní zkušenosti i logický úsudek**
 - **Výhody:**
 - Rozvíjí myšlení (logické myšlení, kritické myšlení) a **komunikační kompetence** (zejména schopnost formulovat vlastní myšlenky a argumentovat).
 - **Nevýhody:**
 - **Je intelektově náročná a brzy unaví**, proto by neměla trvat příliš dlouho.

DIDAKTIKA ČESKÉHO JAZYKA

OKRUHY PRO DOMÁCÍ PŘÍPRAVU S OSNOVOU A STUDIJNÍMI ZDROJI

- Aktivizuje zejména žáky intelektově lépe disponované, ostatní limituje jejich úroveň poznatků, proto se stávají spíše pasivními posluchači
- Na co pozor?
 - Tato metoda od učitele vyžaduje **schopnost pohotově reagovat**.
 - Důležitá je také **promyšlená volba otázek** (otázky přesné, jasné, srozumitelné a logicky uspořádané tak, aby žáka dovedly k novému poznání)
- **Heuristická metoda**
 - Žákům je předložen **problém (objektivizovaná problémová úloha)**

Problémem je

- nějaká překážka,
- nesrovnalost,
- chybějící informace,
- neznalost postupu řešení atd.

Problém by měl být

- zajímavý,
- lákavý,
- přiměřeně náročný,
- řešitelný.

Žáci problém více či méně samostatně řeší a vyřeší díky

- vlastním zkušenostem,
- osvojeným poznatkům,
- logickému myšlení,
- intuici,
- kreativě.

HEURISTICKÉ METODY

HEURISTICKÁ METODA

Při řešení problémů žáci využívají:

- Poznávací metody

(analýza, syntéza, srovnávání, indukce, dedukce, klasifikace, analogie,...).

- Výzkumné metody

(pozorování, předkládání hypotéz, experimentování, manipulace s objekty, montáže a demontáže, měření, počítání výsledků, předkládání důkazů a argumentace, zaznamenávání výsledků...).

HEURISTICKÁ METODA

Při řešení problému si žáci osvojují **nové POZNATKY, KOMPETENCE, STRATEGIE**.

Nejde o memorování, ale o **intelektuální, PROCESUÁLNÍ POZNÁVACÍ TRÉNINK**.

Odpovídá **POZNÁVACÍMU PROCESU** člověka.

HEURISTICKÁ METODA

- + Problémovými úlohami se **aktivizuje myšlení**.
- + Rozvíjí **myšlení** (logické, divergentní, kritické) i ostatní **poznávací procesy**.
- + Do poznání zapojuje **celou osobnost žáka**, jeho **intelekt, smysly, city i vůli**.
- + Zapojení smyslového vnímání, zážitkového pojetí a činnostních aktivit umožňuje **hlubší poznání a trvalejší poznatky** (kvalita získaných poznatků je až o třetinu lepší než poznatky získané výkladem či přednáškou).
- + Žáci získávají kvalitní vědomosti i praktické dovednosti, které většinou **nevyžadují opakování**.
- + Aktivizuje **téměř všechny žáky**.
- + Díky praktické názornosti je vhodná i pro nejmenší žáky.

DIDAKTIKA ČESKÉHO JAZYKA

OKRUHY PRO DOMÁCÍ PŘÍPRAVU S OSNOVOU A STUDIJNÍMI ZDROJI

HEURISTICKÁ METODA

- Je **časově náročná** (ale jen v krátkodobém horizontu).
- Vyžaduje **odbornost i zkušenost učitele** (učitel musí být kvalitním oborovým odborníkem i didaktikem, musí mít dobré organizační a řídicí schopnosti, musí být kreativní, musí umět odhadnout mentální potenciál třídy atd.).
- Je **náročná na přípravu** (na sestavení hodiny i materiální vybavení, které je většinou potřeba připravit tzv. na míru).

- Situační metoda

- **Problémová metoda, která vychází ze skuteční či fiktivní situace** (situace by měla vycházet z prostředí, které žáci znají, mají s ním zkušenosti)

- Inscenační metoda

- **Problémová metoda, která vychází z dramaticky ztvárněné situace** (např. scénky, námětové hry apod.)

HEURISTICKÁ METODA

! Při plánování je třeba promyslet:
hlavní cíl a dílčí cíle (šíři a hloubku vědomostí a dovedností),
logické pořadí osvojovaných poznatků,
formulaci organizačních pokynů a problémových otázek,
vhodné příklady, které budou žákům předloženy,
materiální vybavení,
využití kognitivních metod (tedy procesy získávání nových poznatků),
zapojení dalších didaktických a výzkumných metod,
organizaci žáků,
diferenciaci úkolů pro různé nadané žáky (aby nalezení řešení nestálo na nejrychlejších žácích, což jsou obvykle žáci lépe disponovaní).

HEURISTICKÁ, SITUAČNÍ A INSCENAČNÍ METODA

Co dělá UČITEL?

- Koordinuje.
- Usměňuje.
- Zpřesňuje.
- Diagnostikuje.

Co dělají ŽÁCI?

- Přemýšlí.
- Pozorují.
- Experimentují (testují různá řešení...).
- Kooperují.
- Diskutují a argumentují.
- Formulují závěry.

Klasifikace poznávacích metod a jejich cíle.

POZNÁVACÍ METODY

- Metody, které využíváme k **získávání nových poznatků, hledání nových vztahů, souvislostí, zákonitostí** apod., můžeme označit termínem **POZNÁVACÍ (KOGNITIVNÍ) METODY**.
- Tyto metody odpovídají základním postupům logického myšlení, které uplatňujeme při každé myšlenkové činnosti.
- **Poznávací metody**
 - **Analýza – rozklad** celku **na části** a hledání **vlastností** těchto částí
 - Př. Žáci dostanou skupinu slov a mají posoudit, co má tato skupina slov společného.
 - Slova si budou prohlížet a hledat různé vlastnosti, které pro slova platí (např. počet písmen a slabik, výskyt konkrétních písmen či písmenných shluků, výslovnost slov, významy slov atd.).

DIDAKTIKA ČESKÉHO JAZYKA

OKRUHY PRO DOMÁCÍ PŘÍPRAVU S OSNOVOU A STUDIJNÍMI ZDROJI

- **Syntéza – skládání částí do celku** a posuzování **vlastností částí**
 - PŘ. Při vyvození druhů zájmen nejprve vyvodíme jednotlivé druhy zájmen (žáci analyzují nabídnutou skupinu slov, pomocí dalších poznávacích metod zobecní funkci jednotlivých druhů).
 - Poté tyto druhy zájmen a ukázky zájmen, které do těchto skupin patří, postavíme vedle sebe a necháme žáky pozorovat, jaké vlastnosti mají slova napříč různými skupinami (např. K zájmenům tázacím a vztažným řadíme téměř totožná slova: *kdo, co, jaký, který, čím*. Některá zájmena tázací/vztažná a zájmena neurčitá a záporná jsou vzájemně příbuzná: *kdo – někdo – nikdo* apod.).
- **Analyticko-syntetická metoda – rozklad celku na části a opětovné skládání částí do celku**
 - př. při nácviku čtení, kdy slovo zřetělově rozkládáme na slabiky, přečtené slabiky v rámci sluchové syntézy složíme zpátky do slova, kterému pak přiřazujeme konkrétní představu významu.
 - Analyticko-syntetická metoda je velmi důležitá i při pravopisném výcviku.
- **Srovnávací (synekretická) metoda – hledání shod a rozdílů** ve vlastnostech
 - př. když zjišťujeme, v čem se předložené příklady shodují, nebo hledáme prvek, který do dané množiny nepatří.
- **Abstrakce – třídění vlastností na podstatné a nepodstatné**
- **Zobecnění (generalizace)** – stanovení **typických vlastností** pro danou skupinu prvků
- **Dedukce** – poznání směřující **od obecné poučky ke konkrétním příkladům**
 - př. Seznámíme žáky s poučkou o podstatných jménech a žáci pak na základě poučky hledají podstatná jména v textu.
- **Indukce** – poznání směřující **od konkrétních příkladů k obecné poučce**
- **Genetická metoda** – kopíruje postup, kterým byl poznatek objeven v minulosti (tzv. **genezi poznání**)
- **Dogmatická metoda – předávání poznatků**, které jsou považovány za pravdivé, proto neměnné a nesmí být opuštěny
 - př. v situaci, kdy nelze žákovi sdělovat logické souvislosti, důvody, proč něco funguje, jak to funguje atd., protože není zralý k jejich pochopení.
- **Třídění (klasifikace) – vytváření skupin prvků** se stejnými vlastnostmi
- **Analogie (izomorfie) – na základě schody 2-3 vlastností** v konkrétní skupině **usuzujeme na schodu i dalších vlastností** v této skupině
 - př. práce se vzory, doplňování párových souhlásek, kde např. usuzujeme, že ve slově *chléb* napíšeme *b*, protože v jiném tvaru říkáme *chleba* atd.